

Petr Ullman: Takto smýšlejte v Kristu Ježíši. Exegeze Flp 2,5-11

Posudek

Práce Petra Ullmana se věnuje jednomu z nejnosnějších textů z Pavlových listů, a to hymnu, v autorově interpretaci enkomiu, z Listu Filipánům 2,5-11.

Autorovým cílem je prokázat, že jde primárně o parenetický text, z něhož nelze vyvozovat dalekosáhlé dogmatické závěry. Ve své práci postupuje autor v zásadě standardně od obecných otázek, týkajících se Listu Filipánů (jednota listu, jeho vznik a zaměření), literárního druhu zkoumaného textu, pozadí, na jehož základě bývá text interpretován, formální struktury až po relativně detailní výklad jednotlivých veršů a kritiku různých interpretačních modelů. Závěr pak shrnuje celou problematiku i autorovo stanovisko.

Petr Ullman vychází především z francouzské, francouzsky psané či vydané odborné literatury s přihlédnutím k literatuře české a velmi málo i k německé, anglické a italské. Některé z autorů, s nimiž polemizuje, vůbec nečetl a přebírá jejich hodnocení ze sekundární literatury. Pokud jsem si všimla, tak hlavním inspirátorem jeho náhledu na vykládaný text je především komentář Alettiho.

Autor nepochybně prokázal schopnost pracovat s odbornou literaturou, vytvářet syntézu a vcelku kultivovaně a čtivě vyložit svůj názor. V tom lze práci hodnotit kladně. Předstíranou vědeckou nezaujatost však od počátku ruší přesně to, co autor vyčítá druhým, totiž dopředu jasný výsledek jeho bádání a odmítnutí jiných názorů jako vcelku nekompetentních. Autor neustále opakuje, že všechny ostatní názory jsou dogmaticky předsudečné a s přehledem je přezírá, což ještě umocňuje používání 1. os. pl. pro vyjádření vlastního názoru. Na s. 66 např. autor kritizuje názor Lohmayerův, který ale zná jen z interpretace jiných autorů, protože Lohmayerovu práci sám vůbec nečetl. Pouze z poznámky je zřejmé, že přebírá bez kritiky cizí názor. Což je o to „zábavnější“, když kritizuje jeho schéma hymnu (s. 39—44). Totéž platí o kritice německého exegety Jeremiase.

Chápu a kladně hodnotím autorovu snahu o to, aby byl hymnus vykládán primárně v kontextu listu samotného, avšak domýšlení výpovědi Pisma systematickou teologií s tím není v rozporu. Ani systematičtí teologové nebudou tvrdit, že Pavel psal dogmatický traktát, nýbrž se budou oprávněně ptát po smyslu, významu a východiscích jednotlivých výpovědí. To jim má exegeze poskytnout.

Pokud jde o původ hymnu, autor je sice podle svého hlavního autora Alettiho přesvědčen, že původcem hymnu je pouze Pavel, ale čím déle jsem četla jeho vysvětlování všech složitostí, výjimečností, odlišností od Pavla (včetně jediné přímé citace SZ v rámci listu) a podobností s pozdějšími listy, tím více jsem nabývala dojmu, že autorovy vývody svědčí o pravém opaku. Pro výklad, jenž musí vycházet z kanonické podoby textu, to není rozhodující, pro vývoj teologického myšlení rané církve však ano. Pominu to, že autor považuje bez jakéhokoliv rozlišování všechny listy z pavlovského korpusu za autentické, takže jimi argumentuje ve vztahu k Fp, což je z mého pohledu poněkud sporné. K obecnějším připomínkám patří i to, že se autor dostatečně nezabývá 4. písní Služebníka Hospodinova, takže odkazy na ni mají z mého pohledu rozporuplný charakter. Myslím si, že je třeba zkoumat tento hymnus stejně jako postavu Ježíšovu, jak ji zobrazují synoptikové (zejména tam, kde jde o utrpení a smrt), na pozadí tohoto zpěvu.

Bylo by také na místě si uvědomit, že Pavel psal skutečné dopisy, ne traktáty, jež se týkaly zcela konkrétních věcí a lidí (psal je sám nebo asi diktoval), že jde tedy o spisy příležitostné, reagující na aktuální situaci, a to často za pochodu (tady navíc píše z vězení). Pak je na místě otázka, zda

v takové chvíli byl ve stavu vymýšlet hymny nebo zda nevzal a nepřizpůsobil si něco, co měl v hlavě, co znal „z paměti“. To je samozřejmě jen hypotéza, ale vzhledem k tomu, že v jiných autentických listech hymny tohoto druhu nejsou, jistě k uvážení. Souhlasím s autorem, že Pavel neměl v úmyslu při použití tohoto hymnu spekulovat o preexistenci a že není třeba rekonstruovat eventuální předpavlovskou podobu pro jeho výklad v kontextu listu. Ale vyloučit tuto možnost bych si tak snadno netroufala, a to včetně toho, že zde začíná snaha o vyjádření Ježíšova speciálního božského statutu. Námítka, že zde Pavel neodkazuje na něco přejatého jako u slov ustanovení nebo tradice formule víry, není relevantní, protože Pavel nepředává závaznou nauku. Leckde, např. ve vztahu k Písmu a ústním tradicím (v jeho době není židovský kánon ještě uzavřen, kodifikován), Pavel neuvádí odkazy na své zdroje, i když je cituje nebo na ně naráží (což je de facto i odkaz na Iz 45,10 v hymnu).

Drobnější připomínky a otázky.

Když už se autor zabývá teoriemi o (ne)jednotě listu, pak by bylo na místě důkladněji zmínit, zda to má nějaký vliv na výklad daného hymnu. Autor se drží, pokud to dobře chápu, přesvědčení o jednotě listu.

S. 18-19: domnívám se, že odkaz na břicho ve Fp 3,19 jako kritika „nepřátel“ má co do činění s židovskými dietetickými předpisy, jak by tomu odpovídal i následující kontext. Není mi jasné, proč by to mělo naznačovat strach z pronásledování. Jak dospěl autor k názoru, že jde zřejmě o „charismatickou a entuziastickou skupinu židovského původu (podobnou 2 Kor 10-13)“?

S. 20: Pavel během vězení v Římě navštívil Filipy nejméně dvakrát? Opravdu? Jak na to autor přišel? Co znamenají odkazy na 2 Kor 7,5; Sk 20,1-6? V Kor 7,5 mluví autor o Makedonii (v té době se pohybuje mezi Malou Asií-Efezem a Řeckem-Makedonií), ve Sk 20,1-6 jde o cestu z Efezu do Makedonie a její komplikace na cestě do Sýrie.

S. 22: List Korint'ánům – který? Má být 2 Kor, ne?

S. 27: Kol 3,16 a Ef 5,19 – odkazy na tyto hymny platí jen, je-li Pavel jejich autorem, což v bádání není vůbec většinově přijímáno. S takovými argumenty je třeba zacházet mnohem obezřetněji.

S. 28: 1 Kor 14,26 neuvádí zmíněnou triádu, uvádí pouze *psalmoi*; zmíněná triáda je z Kol 3,16.

S. 35: i zpěvy o Služebníku jsou z Deuteroizajáše – proto je zbytečné to zdůrazňovat u Iz 45,10

Není chybějící *hyper/peri hemon* spíše poukazem na předpavlovský původ?

S. 39: proč by měly zkoumané možnosti všechny problémy řešit? Ty neřeší ani autorovo pojetí. Obvykle nelze beze zbytku vyřešit všechny problémy textu, protože nám chybí dostatečný materiál a vše jsou víceméně pravděpodobné hypotézy/teorie. Je-li např. 4. zpěv Služebníka Hospodinova inspiračním zdrojem, což autor jednou popírá, jinde připouští, tak to neznamená, že se musí vše shodovat. Inspirační zdroj neznamená převzetí všeho, co obsahuje.

S. 40: Stavíme se tak – kdo? Autor sám? Proč posléze s názorem polemizuje?

S. 45: „dává za vzor křesťanského života Krista“ – Pavel mluví o smýšlení, vzájemných vztazích, ne o životě jako celku.

S. 50: Co znamená zčista jasna označení „dogmatický hymnus“, který je vtažen do parenetického kontextu, když to autor celou dobu vehementně popírá?

S. 50/51: autor automaticky přebírá překlad „mít smýšlení“, což by kromě tohoto kontextu nikdo česky neřekl – i v řečtině je sloveso, tedy „smýšlejte“. Lze mít postoj, názor, způsob uvažování... Co takhle: uvažujte/smýšlejte o sobě tak jako (o sobě uvažoval/smýšlel) Ježíš

V hymnu jde nepochybně o víc než o morální příklad

S. 60: Jak autor ví, že adresáti byli římsí veteráni? O sociálním statutu křesťanů ve Filipech víme jen velmi málo, pokud vůbec. Mohli si dovolit vypomáhat Pavlovi finančně i jinak, ale z toho mnoho neplyne.

S. 61: I v případě Kol 1,15-20 jde o parenetický kontext, tím se od Fp 2,6-11 neliší.

Autorovo neustále obviňování jiných exegetů (s výjimkou Alettiho) z dogmatických předpojatostí je nepřijemné a nepatřičné, když autor navíc od samého počátku propaguje svůj názor, tedy stejně předpojatě.

S. 63: Nevím, z čeho autor tak jednoznačně usuzuje, že byl Pavel fascinován postojem samotného Krista-otroka. Kde by se to u Pavla vzalo?

S. 64: Iz 52,13-53,12 S tímto hymnem je autor velmi rychle hotov, ačkoliv by si zasloužil celou kapitolu, protože jeho souznění s Fp 2,6-11 je pozoruhodné, a to i přes uvedené odlišnosti. Služebník Hospodinův se neodlišuje od Ježíše tím, že není podobný lidem jako Ježíš ve všem. To je nesmyslné srovnání, protože v Iz 52,14 se mluví o tom, že Služebník Hospodinův nebyl ani podobný člověku, jak byl znetvořen, jak byl zbit, zohaven. To neznamená, že autor nemá na mysli člověka.

S. 66: S autorovým názorem, že nejde o Syna člověka jako mesiánský titul lze souhlasit, avšak s argumentací ne; v nř tradici (evangelia) nejde jen o nebeskou postavu, nýbrž výroky o ní odkazují na různé dimenze chápání, včetně té pozemské, spojené s utrpením i s reprezentací Boha

S. 68: Autor najednou uvádí paralelu s Adamem a Hospodinovým služebníkem, ačkoliv to předtím popíral.

S. 70: Kde se v Písmu vyskytuje slib Boží, že kdo se poníží, bude vyvýšen? Může být Bůh determinován svým slibem? Bůh je věrný svému slibu, ale zcela svobodně.

S. 71: argumentace kolem slovesa *hyperhypsos* není zcela průkazná, protože není doplněno žádným dalším určením; může být vyvýšil nade vše (tradiční překlad, ale ono víc než vyvýšil zdaleka není od věci, zejména když jde o kontext se jménem nad každé jiné – tedy Božím, jak autor dovozuje.

S.78: Co chce autor doložit přepisem *kyrios* do aramejštiny; proč by *kyrios* měl být či nebýt čistě řeckého původu? Této argumentaci nerozumím.

S. 83: To, že zkoumaný hymnus neobsahuje slovo chudoba, není argument. Autoři jen vysvětlují tímto slovem, co se skrývá pod pojmem kenoze. To je snad regulérní způsob výkladu.

S. 83: Exkurs do filozofie není zrovna zdařilý. Je vidět, že autor o tom nic neví. Odcizení u mladého Marxe, a natož u Hegela nemá s třídním bojem nic společného.

S. 84: Je sice pravda, že cílem hymnu není spekulace o Ježíšově preexistenci ani dvojí přirozenosti (takto to snad ani žádný exegeta netvrdí), protože jde o hymnus, nikoliv teologický traktát či naučný text – tím de facto není ani Janův Prolog, ale je pravděpodobné, že i Fp 2,6-11 z tohoto myšlení vychází. A jak jinak se lze stát člověkem než narozením?

Vyjádření, že „kenotická horečka postrádá smysl“ je dle mého názoru už dost za hranou odborné práce. Míni snad autor, že Ježíšovo narození, život i smrt (tedy vzetí na sebe lidského údělu, vtělení Božího Syna) není skutečnou kenozi? A že právě tato kenoze, tato rezignace na božskou důstojnost, není obrovským příkladem, ale také zdrojem síly pro křesťany? Právě proto, že jde o Božího Syna?

S. 90: Vyjádření, že „Ježíš Kristus je dílem samotného Boha“ je sice heretické na nejvyšší míru (vyznáváme „zrozený, ne stvořený“), ale předpokládám, že jde jen o nešikovné vyjádření.

S. 93: To, že hymnus zapadá do kontextu, není přece dostatečným důkazem, že nevznikl v určité podobě už dřív. Proč by Pavel měl být tak neschopný, že by něco, co si přivlastnil (převzal) nebyl s to adekvátně použít pro své cíle?

Proč si autor nedal práci a neseznámil se s velmi zajímavým rozbohem tohoto hymnu z pera Jana Roskovce, současného českého významného novozákoníka (odkaz na něj je i v mé knize, na niž autor odkazuje): „Hymnus o vyvýšení toho, který se ponížil: Fp 2,5-11. In: Petr Pokorný (ed.): Hermeneutika jako teorie porozumění. O základních otázkách jazyka k výkladu bible. Praha: Vyšehrad, 2006, s. 456-474?

Práci doporučuji k obhajobě i přes své četné výhrady a připomínky. Práce splňuje náležitosti pro rigorózní práci z hlediska zpracování tématu, struktury, jazykové úrovně i práce s literaturou. Autorovi doporučuji více samostatnosti, pečlivosti a pokory ve vztahu k bádání druhých. Francouzi jsou velmi rétoričtí, není třeba je následovat ve všem.

16. 5. 2024

Doc. PhDr. Mireia Ryšková Dr. Theol.